

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

**Борщевська Л.В., Жук В.В., Литвинова В.В.,
Литовченко С.В., Максименко Н.Л., Шевченко В.М.**

**Дитина з порушеннями слуху: поради
батькам**

Навчально-методичний посібник

КИЇВ 2011

Авторський колектив:

Борщевська Л.В. (розділ 5), **Жук В.В.** (розділ 1), **Литовченко С.В.**, **Литвинова В.В.** (розділ 4), **Максименко Н.Л.** (розділ 3), **Шевченко В.М.** (розділ 2)

Борщевська Л.В., Жук В.В., Литвинова В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.Л., Шевченко В.М. Дитина з порушеннями слуху: поради батькам: навчально-методичний посібник / Борщевська Л.В., Жук В.В., Литвинова В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.Л., Шевченко В.М. — К.: Інститут спеціальної педагогіки, 2011. — 222 с.

Навчально-методичний посібник «Дитина з порушеннями слуху: поради батькам» містить інформацію, знання якої необхідне для правильного розуміння особливостей розвитку дітей, їх можливостей та потреб, а також практичні поради щодо організації навчання і виховання дошкільників глухих та зі зниженим слухом.

Посібник адресований батькам дошкільників з порушеннями слуху.

© Борщевська Л.В., Жук В.В., Литовченко С.В.,
Литвинова В.В., Максименко Н.Л., Шевченко В.М.

© Інститут спеціальної педагогіки
Національної академії педагогічних наук України,
2011

Зміст

Розділ 1. Формування мовлення дошкільників з порушеннями слуху в сім'ї	5
Розділ 2. Поради батькам щодо ігрової діяльності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху	44
Розділ 3. Формування трудових навичок у дітей дошкільного віку з порушеннями слуху в умовах сім'ї	108
Розділ 4. Батькам дошкільника з порушенням слуху. Математика	154
Розділ 5. Особливості розвитку мислення дошкільників з порушеннями слуху	193

I. Формування мовлення дошкільників з порушеннями слуху в сім'ї

Валентина Жук

Навчання словесного мовлення вважається дуже важливим і нелегким завданням у вихованні дитини з порушенням слуху.

На початку ХІХ століття видатний сурдопедагог, В.І. Флері, відзначав що вкрай необхідним для розвитку та формування особистості дитини з порушенням слуху є піклування, увага та любов до неї близьких людей, передусім батьків. Мати, вважав науковець, є першим вихователем і першим вчителем, здатним зробити дуже багато Особливого значення він надавав навчанню словесного мовлення, наголошував на важливості перших років життя для його засвоєння. Таких поглядів дотримується і сучасна вітчизняна й світова сурдопедагогіка.

Це варто знати батькам дитини з порушенням слуху

Сучасна українська система навчання дітей з порушеннями слуху віддає перевагу принципам, виголошеним Конвенцією про права дитини. Серед них принципи пріоритету сім'ї та максимальної участі батьків у особистісному становленні та розвитку дитини, співучасті сім'ї та освітніх закладів у навчанні та вихованні дитини. Таке бачення ролі сім'ї зумовлює переорієнтацію із переважно суспільного характеру виховання і навчання до сімейно зорієнтованого, що відбувається за постійної активної участі батьків дитини.

Своєчасна допомога спеціалістів – запорука успіху

Відомо чимало прикладів, коли глухі люди досягали високого рівня розвитку та високого соціального становища, добре опановували словесне мовлення, навіть іноземні мови. Ще більше можливостей у дітей зі зниженим слухом.

Впродовж останніх десятиліть науковці наголошують на необхідності спеціальної цілеспрямованої систематичної педагогічної роботи з малюком, у

якого слухова функція має нижчі від норми показники, починаючи з перших місяців життя.

Де навчати?

Провідна ланка цілісного підходу до виховання дитини з порушеним слухом – спеціальне навчання. Від того, коли воно розпочнеться і як буде організоване залежить те, яким буде її контакт з оточуючими, якого розвитку досягне дитина, а, відтак, і якою професією зможе оволодіти у майбутньому, зрештою, чи стане вона самостійною людиною, здатною розв'язувати всю низку складних життєвих питань, чи залишиться вкрай залежною від сторонньої допомоги.

До перших слів

Перш ніж будь-яка дитина навчиться говорити перші слова, вона проходить важливий етап розвитку, коли вчиться спостерігати за тим, що її оточує, помічати та впізнавати людей, предмети, виділяти їх ознаки, тобто засвоює елементарні знання про світ, який її оточує. Ці знання і вміння слугують основою для розвитку мовлення малюка.

Допоможемо почути світ

Практично всі діти мають залишки слуху, тобто можуть почути ті чи інші сигнали на певній відстані. Одній дитині її слух дозволяє почути голосні звуки, деякі приголосні, розрізнити кількість складів у слові, якщо слова вимовляються безпосередньо біля вуха. Інша сприймає в цілому і розрізняє знайомі слова, сказані на відстані 1-2 метрів.

Як спілкуватися?

Ми вже зупинялися на тому, що існують різні способи спілкування (словесна мова, жестова мова, писемна мова та ін.).

Зупинимось на тому, як організувати спілкування словесною мовою.

Вчимо читати

Дітей з порушеннями слуху рано починають вчити читати. Ускладнене слухове сприймання сказаних слів замінюється зоровим сприйманням написаних слів.

Навчання читання відбувається за спеціальною методикою. Починають із сприймання цілими словами. Такий спосіб сприймання називається **глобальним читанням**.

Вчимо правильно вимовляти

Дошкільник з порушеннями слуху як правило не вимовляє багатьох звуків української мови, які у її віці вимовляють інші діти, а деякі звуки говорить спотворено або замінює іншими. Це робить незрозумілим мовлення дитини для інших. Саме тому одним з найважливіших напрямів роботи з дитиною є формування правильної вимови звуків.

На перших етапах така робота полягає у підготовці до навчання правильної вимови. Перш ніж почнеться безпосередньо постановка звуків потрібно попрацювати над диханням, голосом, потренувати мовленнєвий апарат.

II. Поради батькам щодо ігрової діяльності дітей дошкільного віку з порушеннями слуху

Володимир Шевченко

У розвитку особистості дитини з порушенням слуху надзвичайно важлива роль відводиться сім'ї. Саме у сім'ї дитина робить перші кроки пізнання, навчається орієнтуватися у світі речей, величин, недоступних чуттєвому досвіду, розрізняти добро і зло, хороше і погане. Родинне коло допомагає маленькій людині пізнати навколишній світ у всіх його складнощах і багатогранних проявах.

У цьому розділі ми хочемо дати поради батькам, як виховувати і навчати дітей дошкільного віку з порушеннями слуху за допомогою ігрової діяльності. Адже відомо, що за допомогою гри можна досягти більшого, ніж шляхом наказів і примусу.

У що, як і коли грає дитина

Перший і найвідповідальніший період у розвитку будь-якої дитини, а особливо дитини з порушеннями слуху, – дошкільне дитинство. Такі діти потребують значної уваги і ви повинні знати як поводити себе з ними. Адже в цей час закладаються основи психічних якостей, пізнавальних процесів. Саме в цьому віці дорослі перебувають з дитиною у найближчих стосунках. Батьки відкривають для них вікно у майбутнє. Їм належить провідна роль в розвитку малюка, пізнанні світу, становленні особистості. Все це відбувається завдяки ігровій діяльності.

Куточок для гри

Вдома у малюка має бути власний ігровий куточок. Щоб гра приносила дитині радість і вона могла самостійно зайняти себе іграшкою, потрібно виділити зручне - саме освітлене, захищене від протягів і віддалене від опалювальних приладів - місце. Поруч розмістіть шафу, полицю або стелаж, де можна зберігати іграшки. Якщо малюк буде знати, де можна взяти іграшку

і куди її слід покласти після гри, це привчить його до порядку, сприятиме формуванню самостійності, бережного ставлення до іграшки.

Які іграшки потрібні дитині

Як не можливо уявити дитину поза грою, так майже ні одна гра не обходиться без іграшки. Вона допомагає уточнювати, осмислювати уявлення дитини про навколишній світ і сприяє розвитку її сюжету.

Правильне керування ігровою діяльністю вимагає від вас вдумливішого й обережнішого ставлення до гри дітей. Ви маєте знати, що дитяча гра проходить кілька стадій розвитку, і в кожній стадії необхідний особливий метод керівництва. Для кожної стадії розвитку важливими у процесі ігрової діяльності є іграшки. Вони бувають кількох типів: іграшка готова, напівготова та іграшка-матеріал.

Розвиваючі ігри в сім'ї як засіб виховання активності, ініціативи, творчості

За нормального інтелектуального розвитку дитина багато і з захопленням грається. Гра - природна, найважливіша її діяльність, яка задовольняє прагнення до руху, дії, до переосмислення вражень навколишнього життя. Для дітей ігри мають виняткове значення: гра для них - навчання, праця, серйозна форма виховання та спосіб пізнання навколишнього.

Як вчити малюка грати самостійно

З раннього віку дитина проявляє сильний потяг до самостійності. Це проявляється під час, коли вона щось робить, грається, її одягають, миють... Виховання самостійності передбачає формування в дитини вміння самій знайти собі заняття.

Як керувати дитячою грою

Ігри мають таке ж значення для фізичного, морального і розумового розвитку дітей з порушеннями слуху, як і для розвитку нормально чуючих. Але, на жаль, не всі види ігор знаходять собі місце в організації життя дітей. На це ви, батьки, маєте звернути особливу увагу. Адже в процесі ігор у дітей

розвиваються і вдосконалюються пізнавальні процеси: сприймання, уява, мислення, мова, пам'ять, формуються вольові якості дитини, її інтереси, закладаються навички колективної діяльності, працездатність, дружні, товариські взаємовідносини.

Вчити дитину бережливості

Особливу увагу батьки мають звернути на ставлення дитини до іграшки. Вона повинна не ламати її, а любити, але і не дуже страждати, якщо іграшка зіпсувалася або зламалася. Цієї мети буде досягнуто тоді, коли малюк справді звикне вважати себе добрим господарем, якщо не буде боятися окремих пошкоджень і здатен самостійно виправити біду. Завдання батьків – завжди допомогти дитині в таких випадках (полагодити зламану іграшку, ніколи не викидати її передчасно, а особливо на очах дитини), підтримати її в розпачі, довести, що людська винахідливість та праця завжди можуть врятувати становище.

Ігрова діяльність – основна складова навчання

Якщо вважаєте, що ігрова діяльність вашої дитини має зводитися лише до рухливих ігор та ігор, які вона влаштовує з наявними іграшками, то глибоко помиляєтесь. За допомогою ігрової діяльності дитину також можна розвивати і навчати. Саме в цьому і полягає основне ваше завдання, як батьків.

Приклади ігрових ситуацій

1. Мама трирічної дівчинки запитує вихователя: – Чому моя донька не хоче гратися одна? Якщо з нею граються дорослі, вона годинами захоплена грою. Варто лише її залишити одну і гра негайно припиняється. Адже у неї є усі умови для різноманітних ігор: спеціальний куточок, багато різноманітних іграшок.

Як привчити дитину грати самостійно? У чому причина небажання і невміння грати самостійно? Чи добре, що у дитини багато різноманітних іграшок?

III. Формування трудових навичок у дітей дошкільного віку з порушеннями слуху в умовах сім'ї

Ніна Максименко

Система дошкільного виховання дітей з порушеннями слуху передбачає цілеспрямовану роботу батьків, починаючи з перших років життя дитини.

Новонароджена дитина навчається спочатку дивитись, потім розглядати предмети, а згодом й торкатися, штовхати їх. Ці перші ігрові дії пов'язані з рухами: дивитись, розглядати, брати, кидати, крутити. По суті це безліч дій з предметами: кульки, брязкальця, ляльки. Дитина лише починає відкривати для себе світ, оволодівати навколишніми речами. Так, якщо в п'ять-шість місяців маля тягнеться, хапає предмети та розмахує ними, то в шість-сім воно вже штовхає їх, перевертає, а в дев'ять-десять місяців починає навмисно кидати. Маніпулювання різними предметами захоплює її більше, ніж спостереження. Їй потрібні рухи, дії з предметами.

По суті всі названі дії є першими діями з предметами. Це пов'язано із загальним психічним розвитком дитини, розвитком її відчуттів, сприймань, уваги, появою перших довільних дій.

Разом з тим, поява і розвиток ігрових дій відбувається в умовах спілкування з дорослими. Саме батьки з перших днів життя дитини опосередковують її зв'язок з навколишнім середовищем, організують його. Дорослий не тільки пропонує іграшки та нові предмети, а й показує що з ними можна робити, створює можливість вправлятися у різноманітних діях з ними. Все це і забезпечує просування дитини по шляху її психічного розвитку.

Прищеплення трудових навичок в господарсько-побутовій праці, у природі.

Діяльність батьків, спрямована на вироблення трудових навичок, повинна враховувати їх індивідуальні особливості й фізичні можливості. У

сім'ї батькам треба не лише навчити дитину певним трудовим умінням і навичкам, але й залучати її до колективної праці з дорослими (втирати пил, підмітати підлогу, прибирати іграшки), поповнювати словник малюка.

IV. Батькам дошкільника з порушенням слуху. Математика

Віра Литвинова

Розвиток математичних здібностей у дітей дошкільного віку з порушеннями слуху має дуже важливе значення для підготовки до навчання у школі, навіть щоденне життя у побуті вимагає вільного опанування певними математичними знаннями, вміннями та навичками.

У розвитку математичних здібностей дітей з порушеннями слуху насамперед варто зважати на мисленнєві, емоційні, вольові і психофізичні можливості дитини. Необхідно привчати їх організовувати свою діяльність, доводити справу до кінця, не дивлячись на виникнення труднощів, здійснювати самоконтроль на всіх етапах діяльності.

Уповільнене оволодіння словесною мовою як засобом мисленнєвої діяльності, призводить до того, що в якості засобів мислення особливе значення набувають предметні дії, природні жести, а потім (за необхідністю) і засоби жестової мови.

Важливе місце в структурі математичних здібностей належить наочному мисленню, умінню встановлювати різні співвідношення між предметами по їхнім просторовим ознакам, знаходити тотожність, схожість, різницю. Уже на рівні наочного мислення необхідно виробляти такі якості, як гнучкість, здібність до узагальнення й диференціації, переносу та переключення мисленневих дій.

Робота батьків з дітьми молодшого дошкільного віку

Головними формами організації навчальної роботи з дітьми, які мають порушення слуху є ігри, спостереження, індивідуальна практична діяльність, заняття. Усі форми роботи мають цілеспрямований, керований батьками характер, вони повинні заздалегідь плануватися і готуватися. Проте в багатьох випадках доцільно виконувати математичні вправи мимохідь, відповідно до життєвих ситуацій, що раптово виникають.

Робота батьків з дітьми старшого дошкільного віку

ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ

Особливе місце у вивченні математики займає геометричний матеріал. За допомогою геометричних фігур діти аналізують предмети, які їх оточують, набувають знань про найбільш характерні їх ознаки.

ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО ПИСЬМОВИХ ВПРАВ

Вже в підготовчий період до вивчення чисел батьки починають з дитиною письмові підготовчі вправи. Дитина малює палички, квадратики, кружечки, трикутники, заштриховує малюнки та пише елементи цифр.

ВИВЧЕННЯ НУМЕРАЦІЇ ЧИСЕЛ ПЕРШОГО ДЕСЯТКА

Переходячи до вивчення нумерації чисел першого десятка, батьки продовжують роботу над формуванням у дітей уявлень про порівняння множин предметів. Для порівняння множин, які складаються з одного предмета, вводиться число та цифра 1 (*один*). Кількість предметів в інших множинах позначається словом *багато*.

ПОРЯДКОВИЙ РАХУНОК

Паралельно з вивченням рахунку необхідно вводити порядковий рахунок. Це краще робити вдома на конкретних прикладах, а закріплювати під час прогулянок чи ігор у дворі.

ПОРІВНЯННЯ ЧИСЕЛ

Від порівняння груп предметів дитина поступово переходить до порівняння чисел. Оволодіння числами десятку вимагає засвоєння поняття взаємовідносин по величині, які існують між ними.

ВИВЧЕННЯ ДІЙ ДОДАВАННЯ ТА ВІДНІМАННЯ

Дії додавання і віднімання формуються у дітей з перших занять з математики при вивченні чисел на основі практичних операцій. (*Наталко, візьми дві кульки, одну кульку; віддай мені. Петрику, намалюй два яблука, намалюй ще одне яблуко.*)

ВИВЧЕННЯ ЧИСЛА І ЦИФРИ 0

Хоча число нуль відрізняється від вивчених дитиною чисел першого десятку, воно теж формується на завданнях з предметними множинами.

РІШЕННЯ НАЙПРОСТІШИХ ЗАДАЧ

Підготовка до рішення найпростіших задач починається задовго до рішення самих задач. Мета такої підготовки – підведення дитини до розуміння тексту задачі, де відображено предметні відносини.

ВИВЧЕННЯ ЧИСЕЛ ДРУГОГО ДЕСЯТКУ

У віці 6 - 7 років дитину можна познайомити з числами другого десятку. Починається це знайомство з цифри 11 і закінчується цифрою 20.

Орієнтовні ігри та інші види діяльності з математичним спрямуванням.

V. Особливості розвитку мислення дошкільників з порушеннями слуху

Людмила Борщевська

Розвиток будь - якої особистості залежить від того, наскільки умови навчання та виховання відповідають її можливостям.

Втрата слуху у ранньому віці впливає на перебіг психічного розвитку дитини і призводить до виникнення низки вторинних відхилень. Насамперед, порушення слуху негативно позначається на мовленнєвому розвитку дитини, що, відповідно, перешкоджає нормальному формуванню словесного мислення.

Навіть за сприятливих умов (індивідуальні корекційні заняття, навчання у дитячому садочку) засвоєння слів часто відбувається в неправильному лексичному значенні; поряд з недорозвитком граматичної структури спостерігаються змішування категорій, часткове розуміння значень тому - і неадекватне їх використання у власному мовленні. Все це негативно позначається на розвитку пізнавальної діяльності, зокрема, операцій мислення (порівнянні, узагальненні, абстрагуванні тощо).

У сурдопсихології та сурдопедагогіці проведені фундаментальні дослідження, спрямовані на вивчення розвитку різних аспектів психічної діяльності дітей (Б. Корсунська, Л. Носкова, Н. Морозова, О. Катаєва, А. Гольдберг, Л. Лебедева, Т. Розанова, Ж. Шиф, Н. Яшкова та ін.). На їх підставі зроблено висновок, що розвиток мислення дітей з порушеннями слуху, підпорядковується загальним закономірностям розвитку дитячого мислення, має свої специфічні особливості, які обумовлені, передусім, повільним і своєрідним розвитком мовлення, пов'язаним з порушенням слуху.

Успішна соціалізація дітей з порушеннями слуху, як доведено вітчизняною наукою і практикою, залежить від раннього виявлення порушень слухової функції, раннього слухопротезування та своєчасної й

ефективної корекційної роботи, спрямованої на розвиток їхнього мовлення і мислення.